

v pojetí změnu. Schneider hned na počátku upozornil, že helénismus není pro něho ani orientalizací Řecka ani pořeštěním Orientu, nýbrž, jak už uvedeno, procesem proměny politické moci v moc kulturní.

Půdu helénismu připravovali dále i *řecký kupec*, prodávající kulturní statky a nakupující potraviny, *vyhnanec* z řeckých měst a nakonec i *vojáci*.

Zvláště významnou je *tradice literární*, která přenášela duchovní hodnoty zejména v oblasti náboženské (Euripidem začíná helénistické náboženství — str. 16). Vedle Euripida je představují Homér, Platon a Aristoteles, jehož teorie středu odporovala helénistickému pronikání a kterou proto Alexandros instinktivně pojal jako nepřátelskou svým záměrům (str. 24).

Při takto pojaté návaznosti nelze odtrhnout ani pojem *helénistický člověk* od *řeckého člověka*. Schneider se snaží vysledovat některé markantní znaky, jež se mu jeví především v zájmu o psychologii, ve zvidavosti, v *agónu*, v uměřenosti, ale i v *panúrgii* (komplex vychytralosti, lsti, podlézavosti — *Graeca adulatio*), jež prý mnohokrát se ukázala jako jedinou vhodnou zbraní, zejména ve vztahu k Římu (str. 55), ve sklonu k prožívání vášní, ale také v dodržování řádu, který se projevuje jak ve válečném tažení Alexandrově (*ein großartiges Kunstwerk nüchternen Ordnung mit technischer, wissenschaftlicher, taktischer und diplomatischer Vorbereitung bis kleinste* — str. 58) tak v pojetí umění, které vytváří díla (a to i kýče) takové celostnosti, že dnes ze zlomků lze ihned poznat celek.

Tyto duševní předpoklady dávají — podle Schneidra — vzniknout v určitém seskupení jistým napětím (*Spannungen*), charakteristickým pro epochu, jako jsou: světák—člověk maloměsta, nekonečnost nadčlověka—ethos průměru (Antigonos, Pyrrhos, Demetrios Poliorketes), vedoucí k opovrhování středem, dále optimismus a humor — pessimismus se zoufalstvím, touha po životě—útnava ze života, jedinec—společnost, realismus—idealismus a utopismus, a také muž—žena, protože „tato epocha má zvláštní půvab právě v této své dvojpolaritě“ (str. 77).

Na těchto základech Schneider staví své výklady o postavení ženy, o typu nového města a o nových vztazích projevujících se v tehdejší umění (překonávání sociálních protikladů kulturnosti, nový vztah otce a syna jako důsledek helénistického pojetí lidství — 132), o novém vztahu k přírodě; ale namnoze se tato východiska ztrácejí a mnohé kapitoly mají prostě zajímavě podaný výklad o helénistickém způsobu života, ať už jde o jídlo, knihu, vojenství, vědu, umění anebo cestování. Kapitola o otrocích vyzdvihuje zvýšený zájem o tuto problematiku jako výsledek ideologických rozporů našeho století a jen jednou větou odmítá otrokářskou společnost na základě toho, že si Nikomedes III stěžuje na odtazení svého obyvatelstva jako otroků, aniž by přihlížel k existenci výrobních způsobů (str. 168). Otroctví považuje autor za za stinnou stránku zkoumané epochy, která byla bez viny na tom, že v historicky dané situaci nemohla otroctví odstranit, ale neváhá poukázat i na světlé stránky života některých zbohatnuvších otroků. V duchu své these, že jde o kulturu, ukazuje na to, že masová zotročování nebyla sto podlomit životnost helénistické kultury a že se naopak i otroci aktivně zúčastnili jejího šíření (str. 181).

Závěrem Schneider shrnuje své dílo, a podává souhrn helénismu, který zde dělí do čtyř úseků, helénistické kultury: 1. ranný helénismus, 2. vrcholný, 3. doba vnitřních krizí a římské expanze, 4. pozdní helénismus, na jehož základě spočívá *felicitas temporum* Augustovy doby. Dodejme, že i mnohé jiné představy, jak vidět z dopisu prokonsula Asie o zavedení nového kalendáře (Ehrenber-Jones, Documents 98).

Schneiderova kniha si přes všechny své nesprávné these o komponentech určujících společenský a kulturní vývoj uchovává svůj význam podáním mnoha detailů, zejména v geograficko-historické části (III. *Der Raum der hellenistischen Kultur — Reiche, Länder, Städte, I 157—977*), a obezřetnému čtenáři může dát mnoho podnětů k zaujetí vlastního stanoviska.

Radislav Hošek

Ladislava Vidman, *Sylloge inscriptionum religionis Isiacae et Sarapiacae*. Walter de Gruyter Co, Berlin 1969, str. 373.

V obnovené edici *Religionsgeschichtliche Versuche und Vorarbeiten* (řídí W. Burkert a C. Colpe) se jako 28. svazek objevila významná práce vědeckého pracovníka ČSAV, mimo jiné i jako výsledek dobrých vztahů Prahy a Berlína na vědeckém poli. L. Vidman, přímý žák zesnulého akademika A. Šaláče, navázal na studia svého učitele a podal obsáhlou práci, v níž shrnul epigrafický materiál týkající se kultu egyptských božstev Isidy a Sarapida.

Vidmanova kniha nepřináší úplný svod, nýbrž v některých případech jen charakteristické ukázky, jako např. u hymnů a manumissí, ale zato si všímá i nápisů určených do této oblasti archeologickým odkazem, např. výzdobou. Práce není pouhým sebráním materiálu, nýbrž vydavatel přistupuje velmi obezřetně a kriticky k vydaným nápisům, z nichž mohl některé ohledat i při

autopsii. Srovnáním mnoha údajů se mu podařilo na řadě míst opravit dosavadní názor nebo jej vylepšit (srov. č. 33b, 49, 296 aj.), takže se tento svod nápisů stal vhodnou pomůckou pro studium obou božstev, přesto, že ten, kdo bude na pochybách o správnosti čtení se bude muset obrátit ke kameni nebo k fotografii jinam, neboť text není doprovázen ilustracemi.

V 16,11 uvedený *iakchagógos* vedl asi průvod hledajících části Osiridova těla; 24, 2 lze ponechat *Dainés*, cf. *Daises, Daikos*; ad Eretriam 73 cf. *F. F. Tschudin, Isis in Rom*, Aarau 1962, pozn. 89 a 88 (*P. Roussel, Revue égyptienne* NS 1, 1919, 81—92); ad 88: významným příspěvkem pro poznání aretalogií je nyní *V. Longe, Aretalogie nel mondo Greco I, Epigrafi e papiri*, Genova 1969.

Kniha je významným příspěvkem k bádání o orientálních kultech, které se nyní dostávají ve starověkém bádání do popředí a je solidním základem jak pro bádání v oblasti dějin náboženství, tak i sociálních. Česká věda se zde může opravdu pochlubit dokonalým dílem.

Radislav Hošek

